

УДК 343.57

Суховолець У. А., здобувач кафедри кримінального права та кримінології КНУ ім. Тараса Шевченка

Протидія злочинам у сфері обігу наркотичних засобів: кримінологічний аспект

У даній статті здійснено характеристику злочинів у сфері обігу наркотичних засобів та аналіз міжнародного та національного законодавства України щодо протидії наркозлочинності. Також аналізуються причини та умови, які є важливою передумовою здійснення ефективної протидії незаконному обігу наркотиків.

Ключові слова: наркотичні засоби, незаконний обіг, причини, умови, протидія.

В данной статье осуществлена характеристика преступлений в сфере оборота наркотических средств и анализ международного и национального законодательства Украины по противодействию наркопреступности. Также анализируются причины и условия, которые являются важной предпосылкой осуществления эффективного противодействия незаконному обороту наркотиков.

Ключевые слова: наркотические средства, незаконный оборот, причины, условия, противодействие.

In this article the characterization of crimes related to narcotic drugs and analysis of international and national legislation of Ukraine to combat drug crime. Also examines the causes and conditions, which are an important prerequisite for the implementation of effective response to drug trafficking.

Keywords: narcotics trafficking, the causes, conditions, counteraction.

Актуальність теми. Протидія незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів вважається одним із пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів на сучасному етапі розвитку української держави, адже відомо, що безупинно ростучі темпи поширення наркозалежності серед неповнолітніх, формування спеціалізованих організованих злочинних угруповань, які займаються наркобізнесом, значне збільшення кількості злочинних діянь, учинених під впливом наркотичного сп'яніння чи у сфері обігу наркотичних речовин, дедалі помітніше становлять загрозу для безпеки та здоров'я всієї нації [1, с. 3].

Проблема боротьби із злочинністю, яка пов'язана із незаконним обігом наркотиків в Україні, останнім часом є предметом обговорення на найвищому державному і науковому рівнях, оскільки діяльність злочинних наркоорганізацій набула надзвичайної гостроти і негативно впливає на зміцнення правоохоронної практики, реалізацію прав, свобод і законних інтересів громадян. За останнє десятиліття ситуація в Україні продовжує змінюватися, немедичне вживання наркотиків поширилося по всій державі і є проблемою не лише великих міст.

Результати протидії злочинам, пов'язаним з незаконним обігом наркотичних засобів, незважаючи на деякі позитивні зрушення в даному напрямі, не можна визнати задовільними. Як і раніше до кримінальної відповідальності притягуються переважно споживачі, тоді як особи, які виготовляють наркотичні засоби і їх оптові постачальники, організатори наркобізнесу, як правило, залишаються поза сферою правового впливу. Як відзначають експерти, масштаби вживання наркотиків в Україні оцінюються як загроза національній безпеці. Соціологічні та інші дослідження визначають кількість споживачів ін'єкційних наркотиків у діапазоні 230 - 360 тисяч осіб. Протидія незаконному обігу наркотиків була і залишається актуальною і на сьогодні, у зв'язку з набуттям міжнародного та транснаціонального характеру і тому не є притаманною

якійсь одній конкретній країні, а охопили практично весь світовий простір [2, с. 211].

Постановка проблеми. В Україні серед багатьох проблем, що стоять перед суспільством і державою, на одне з перших місць виходить проблема протидії злочинності в цілому. Крадіжки, пограбування, розбої, шахрайство, торгівля наркотиками та інші кримінально каранні дії завжди бентежили спокій законотворчих громадян. Особливого резонансу в умовах сьогодення набуває саме проблема протидії наркозлочинності. Тому протидія незаконному обігу наркотиків була і залишається актуальною і на сьогодні, у зв'язку з набуттям міжнародного та транснаціонального характеру і тому не є притаманною якійсь одній конкретній країні, а охопили практично весь світовий простір.

Стан дослідження. Особливого теоретичного і науково-практичного значення для розвитку цієї проблематики мають праці таких провідних вчених, як: П.П. Андрушка, В.І. Антипова, І.І. Басецького, Б.Є. Богданова, О.Ф. Долженкова, О.І. Козаченка, О.Є. Користіна, Т.М. Клименка, О.В. Меживого, Д.Й. Никифорчука, С.І. Ніколаюка, Є.І. Саприкіна, С.В. Томина, М.І. Хавронюка, Ю.Є. Черкасова та ін.

Метою статті є аналіз та характеристика злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків, а також визначено причини й умови, що сприяють розповсюдженню незаконному обігу наркотиків на території України.

Виклад основних положень. На теперішній час в Україні набув значного поширення незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, який значно погіршує загальний стан криміногенної обстановки у країні, спричиняє шкоду генофонду держави та загрожує її національній безпеці. Злочини у сфері обігу наркотиків є однією з причин та умов зростання рівня злочинності загальнокримінальної спрямованості [3, с. 3].

Проблеми, що виникають внаслідок поширення наркобізнесу та його ускладнень називається наркоманією від препаратів опіатної групи, викликаних кокаїном, від зловживання препаратами коноплі, наркоманією, спричинених амфетаминами (метамфетаміном), ефедреновою наркоманією, а також — викликаною галюциногенами (ЛСД, псилоцибіном і мескаліном) [4, с. 7 — 11]. Окрім цього, наркобізнес спричиняє збільшення кількості хворих на наркоманію, розростання корисливо-насильницької злочинності.

Суспільне небезпечні наслідки поширення наркоманії і токсикоманії викликали потребу поряд із вжиттям соціальних, економічних, медичних та інших заходів, спрямованих проти незаконного обігу наркотичних засобів, переглянути чинне у цій сфері національне адміністративне і кримінальне законодавство.

Україна підтримує ініціативи міжнародної спільноти щодо боротьби з незаконним розповсюдженням наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Вона ратифікувала відомі Конвенції ООН 1961, 1971, 1988 рр.) [5].

Додатковим засобом боротьби із наркозлочинами стала Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята у 2000 р. Основною метою цього документа є усунення законодавчих прогалин у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю, у тому числі у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Прийняття міжнародним співтовариством такого документа є важливим кроком у протидії злочинам міжнародного характеру [6].

Також, в межах Концепції реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних

речовин та прекурсорів було прийнято програму на 2011–2015 роки, яка затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2010 р. № 1808-р, з метою наукового та практичного забезпечення діяльності правоохоронних та судових органів щодо протидії наркозлочинності [2, с. 213].

Слід відзначити, що асоціації наркоділків різноманітних національностей мають свої особливості та методи; у деяких випадках це кримінальні багатонаціональні угруповання, що визначають ситуацію на наркотичному ринку. Злочинні угруповання, що діють у різних регіонах України, рідко є багатонаціональними за своїм складом. У своїй діяльності вони змушені співпрацювати з тими структурами, що діють дуже активно на території колишнього СРСР, насамперед зі злочинцями з Росії, Таджикистану, Казахстану, Грузії, Азербайджану. Саме останні є головною діючою силою на ринку наркотичних речовин в ряді регіонів. Ситуація ускладнюється тим, що громадяни цих країн, придбавши в Україні житло, стали її громадянами, але більшість з них є наркокур'єрами або резидентами, вони знають наші традиції, слабкі місця і цим користуються у своїх цілях [7].

Балтійські держави, Білорусь і Україна утворюють геополітичний пояс між Південно-Західною Азією і Російською Федерацією, з одного боку, і Польщею, яка є основним каналом незаконних поставок наркотиків до Німеччини, Бельгії, Люксембургу, Нідерландів і Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії [8]. Про це свідчать сталі канали транзиту й увезення в Україну наркотиків. Останніми роками спостерігається зростання обсягів постачання контрабандних психотропних речовин (амфетамінів та метамфетамінів) і наркотиковмісних медичних препаратів. Зазначене зумовлено нижчою їх вартістю порівняно з героїном і кокаїном та зростанням попиту на них у молодіжному середовищі [9].

Для типового злочинного нарколанцюга «заготівник – перевізник – продавець» як найкраще підходять циганські родоплемінні стосунки. Сьогодні цілі сім'ї займаються наркобізнесом, різко набираючи фінансову потужність [2, с. 212].

Нині пріоритетними напрямками протидії наркобізнесу для України є: профілактика наркоманії за участю всіх зацікавлених органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських організацій; посилення законодавчого регулювання і вдосконалення нормативної бази антинаркотичної діяльності; розроблення наукового підґрунтя й упровадження новітніх технологій у процес протидії наркоманії та діяльності наркобізнесу; ефективне використання можливостей міжнародного співробітництва. Міжнародний аспект заходів протидії т наркобізнесу полягає в різноманітних правотворчих, правозастосовних та інших заходах боротьби з цим явищем, розроблених і здійснюваних на міжнародному рівні.

Отже, враховуючи вищезазначене, слід відзначити, що під час протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів потрібно посилити увагу до з'ясування причин вчинення “наркотичних” злочинів, умов, які цьому сприяли, і вживати належних заходів до їх усунення.

Визначення і усунення таких причин та умов є важливою передумовою здійснення ефективної протидії з незаконним обігом наркотиків з метою стабілізації криміногенної обстановки в даній сфері.

На нашу думку, причини та умови вчинення досліджуваних нами злочинів доцільно умовно поділити на дві групи: перша група – це загальні причини та умови, які сприяють як втягуванню осіб, що стають користувачами послуг наркопритону, у

незаконне вживання наркотиків, так і організації та утриманню наркопритонів, а друга група – спеціальні, які сприяють безпосередньо вчиненню злочинної діяльності особами, які організовують та утримують наркопритони. Обидві групи причин та умов тісно пов'язані між собою.

До першої групи ми відносимо:

1. Занепад економічної системи України, обумовлений ліквідацією та припиненням діяльності багатьох підприємств державної та комунальної форм власності, що призвело до втрати робочих місць, виникнення безробіття та зuboжіння населення.

2. Виникнення у зв'язку з економічним занепадом соціальної кризи в державі, проявом якої є нерівномірність доходів окремих осіб та розподіл суспільства на класи бідних та багатих.

3. Моральну деградацію та духовну кризу суспільства, які проявляються у розмитості моральних орієнтирів, розповсюдженості ідеології споживацтва та культу матеріального успіху, духовній спустошеності, усвідомленні безперспективності існування, втраті сенсу життя, незайнятості дозвілля молоді, високому рівні розповсюдженості алкоголізму в Україні.

Безумовно, перелік даних причин та умов не є вичерпним, але вони відіграють головну роль під час прийняття особою рішення про початок вчинення незаконного вживання наркотиків та відвідування з цією метою наркопритонів або вчинення дій з метою їх організації та утримання.

Так, Д.Й. Никифорчук наводить більш широке коло чинників, що впливають на мотивацію індивіда щодо прийняття рішення про початок незаконного вживання наркотиків, а саме:

1. Труднощі особистого характеру в орієнтації (інформованості) у сучасному бюрократизованому й індустріально – розвиненому суспільстві, пов'язані із психічними навантаженнями. Рівень орієнтації значною мірою визначає поведінку особи (підлітка) у критичній ситуації, і конкретно його реакцію на пропозицію вжити наркотики. Низький рівень знань про проблему призводить до її неправильного розуміння, наслідком чого є вживання наркотичних засобів.

2. Протест проти прийнятих у суспільстві цінностей і норм, що може підмінятися нехтуванням визначених стримуючих заходів (наприклад, заборона незаконного вживання наркотиків або вживання алкоголю).

3. Невизначена перспектива і страх перед майбутнім, насамперед у сфері освіти та трудової діяльності.

4. Суспільні зміни при зміні поколінь і пов'язані з цим конфлікти між поколіннями.

5. Труднощі, обумовлені сімейними проблемами й невмінням батьків створити у сім'ї сприятливий психологічний клімат. На фоні дуже високого довір'я дітей до батьків така ситуація може зіграти негативну роль. Це підтверджуються тим, що більшість дітей сприймає батьків як перше джерело отримання підтримки й поради. Якщо вони усвідомлюють, що це не так, то шукають підтримку на стороні і конкретно в наркогрупах.

6. Вживання наркотиків завдяки відповідним прикладам і нелегальній рекламі наркотичних засобів. Тобто наявність і популярність міфів про наркотики, існування середовища споживачів наркотичних засобів, прихована реклама наркотиків у засобах масової інформації, відсутність у родині установок на відмову від наркотиків можуть привести дитину до цілком усвідомленого прагнення спробувати наркотичний засіб.

7. Труднощі у соціальній адаптації чи нездатність приймати й асимілювати загальноприйняті установки, норми й традиції. У першу чергу це пов'язано з низьким рівнем поінформованості батьків про проблему і, як наслідок, неправильним вихованням (чи помилками у вихованні) дітей. Наприклад, надмірна строгість або, навпаки, вседозволеність, зайва опіка, сильні протиріччя між настановами в школі й сім'ї.

8. Спотворена самооцінка, почуття незахищеності. У групі осіб, які вживають наркотичні засоби, дані чинники є причиною, що сприяє залученню до вживання наркотиків.

9. Ефект «групи однолітків», коли уперше особи вживають наркотик, як правило, не ізольовано, а в групі однолітків [11, с. 8].

Схожу з Д.Й. Никифорчуком думку щодо визначення причин та умов, які найчастіше спонукають осіб до першого незаконного вживання наркотичних засобів, має Л.І. Романова, яка вважає, що до причин та умов втягнення осіб до незаконного вживання наркотиків відносяться:

- бажання задовольнити цікавість — деякі особи бажують одержати нові відчуття, спробувати так званий «кайф»;
- прагнення пережити почуття приналежності до певної групи — не відставати від оточуючих, бути таким, як вони, наслідувати або виділитися в їх середовищі;
- тиск групи — бути як усі та не виділятися;
- спроба підкреслити свою незалежність, а інколи і вороже ставлення до оточуючих;
- прагнення досягти підйому настрою;
- потреба досягти повного спокою і розслаблення;
- спроба «піти» від чогось гнітючого (антистресовий мотив) — тобто намагання зовсім не реагувати на проблеми у житті, у родині, у школі тощо [12, с. 223].

Разом з тим слід зазначити, що Л.І. Романова наводить лише чинники соціально-психологічного характеру, формування яких у певних прошарках суспільства є наслідком складної економічної ситуації в Україні, яка й призводить у кінцевому підсумку до деградації суспільства.

До другої групи причин та умов, тобто спеціальних, які сприяють безпосередньо вчиненню злочинної діяльності особами, які організовують та утримують наркопритони, ми відносимо:

1. Високий рівень прибутковості від злочинної діяльності, пов'язаної з організацією та утриманням наркопритону.

2. Більш безпечний спосіб вчинення злочинів, передбачених ст. 317 КК України, з метою отримання грошових коштів або наркотиків для власного споживання, ніж вчинення з цією метою злочинів іншого виду, насамперед, таких традиційних, як злочини проти власності (крадіжки, грабежі).

3. Високий рівень корумпованості працівників підрозділів БНОН.

4. Недосконала система критеріїв оцінки діяльності підрозділів БНОН, яка не сприяє боротьбі зі злочинами, пов'язаними з незаконним обігом наркотиків, а навпаки стимулює до вчинення дій з їх поширення на території обслуговування.

Висновок. У кінцевому підсумку слід зазначити, що з метою ефективної протидії наркобізнесу, вважаємо за необхідне: продовжити реформування правоохоронної системи та приведення її у відповідність зі світовими правовими стандартами; забезпечити подальшу інтенсифікацію співробітництва між Україною та ЄС у цій сфері, адаптацію національного законодавства до законодавства ЄС; організувати проведення

широкомасштабного соціологічного дослідження латентності наркоманії та наркозлочинності в Україні; створити служби соціально-психологічної реабілітації хворих на наркоманію та змінити підходи до системи наркообліку; підвищити на основі міжвідомчої взаємодії ефективність профілактично-попереджувальних заходів, спрямованих на пропаганду здорового способу життя серед неповнолітніх і молоді, посилити роз'яснювальну роботу в педагогічних колективах; заохочувати участь неурядових громадських організацій, благодійних фондів, релігійних осередків у сприянні протидії незаконному обігу наркотиків; розробити й забезпечити ефективну систему протидії витоку в незаконний обіг наркотиків з об'єктів підприємницької діяльності, яким видано ліцензію на таку діяльність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Методичні рекомендації щодо взаємодії слідчих та оперативних підрозділів при розкритті та документуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів / [О.Ю. Татаров, С.С. Чернявський, Никифорчук Д.Й. та ін.]. — К. : НАВС, 2014.- 41 с.
2. Севрук В. Г. Некоторые меры противодействия транснациональному наркобизнесу, что совершается лицами цыганской национальности / В. Г. Севрук // Право и политика : науч.-метод. журн. — Бишкек (Кыргызская Республика) : ОсОО «Алтын Тамга», 2013. — № 2. — С. 211–215.
3. Музика А.А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. — К.: Логос, 1998. — 323 с.
4. Антинаркотична профілактика в навчальних закладах: Методичні рекомендації / Никифорчук Д.Й., Панок В.Г., Стрільців О.М. — К., Парламентське видавництво, 2004. — 64 с.
5. Доповідь “Соціально-кримінальна характеристика “п'ятої влади”, що підготовлена групою українських науковців у 1995 р. (основна частина документа оприлюднена в пресі під загальним заголовком “Мафія”) // Веч. Київ.— 1996.— 3—7, 10 верес.
6. Івашенко В. Міжнародні питання боротьби із злочинами у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів // Підприємництво, господарство і право. - №9. — 2005. - 135-138.
7. Европейский Союз: таможня без границ (Борьба с контрабандой наркотиков) // Зеркало недели. — 1995. 14 —20 октября. — С. 10.
8. ООН. ЭИСС. Комиссия по наркотическим средствам: Доклад Директора-исполнителя. — Вена, 1999 — С. 25.
9. Стрільців О. М. Незаконний обіг наркотиків в Україні: стан та тенденції. Аналітичний огляд за 2002–2008 роки / [Стрільців О. М., Крижна В. В., Карпенко Є. М., Скибінський А. Г.]. — К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010. — 78 с.
10. Метелев С.Е. Криминальная миграция: Характеристика и предупреждение: Монография. - Омск: Юридический институт МВД России, 1997. - 134 с.
11. Боротьба з незаконним наркобізнесом в Україні / Упоряд. В.І. Лебеденко, В.Д. Гавловський, Д.Й. Никифорчук, Г.М. Бірюков. — К., 2001. — 130 с.
12. Романова Л. И. Наркомания и наркотизм : монография / Л. И. Романова. — СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. — 420 с.